

PROF. DR. AYŞE AYNUR DURUKAN

(8 Temmuz 1951-18 Şubat 2022)

Canan PARLA

Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Emekli Öğretim Üyesi)

cananparla@gmail.com

Bu yıl başında kaybettiğimiz değerli bilim insanı Prof. Dr. Aynur Durukan, mesleğine tutkun bir sanat tarihçisi, mükemmel bir araştırmacı, gerçek bir entelektüel ve aydınlı. Öğrencisi olarak burada birikiminden yayınlarına aksedenleri ve çalışmalarında izlediği yolu paylaşmayı manevi bir borç ve görev addediyorum.

08.07.1951 tarihinde New York'ta dünyaya gelen Prof. Dr. Aynur Durukan, 1957 yılında Ankara Ayşe Abla İlkokulu'nda öğrenim hayatına başlamış, orta ve lise tahsilini 1962-1970 yılları arasında Türk Eğitim Vakfı Ankara Koleji'nde tamamlamıştır. 1970 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'ne kaydolmuş, Prof. Dr. Oluş Arık danışmanlığında hazırladığı "*Ortaçağ Kayseri Türbeleri*" başlıklı bitirme teziyle 1974 yılında bu bölümden mezun olmuş, aynı yıl içinde yüksek lisans eğitimine başlamış ve Kültür Bakanlığı Tescil ve Arşiv Şubesi'nde çalışma hayatına atılmıştır. Prof. Dr. Günsel Renda'nın danışmanlığında hazırladığı "*Kuzey Batı Anadolu Bölgesindeki Ahşap Tavanlı Camiler*" başlıklı yüksek lisans tezini 1976 yılında tamamlamış, 24.01.1977 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'ne asistan olarak girmiştir.

1978 yılında başladığı doktora tez çalışmalarının on aylık bölümünü Prof. Dr. Victor Ménage'ın danışmanlığında burslu öğrenci olarak Londra Üniversitesi School of Oriental and African Studies'de gerçekleştirmiştir. Yurda döndükten sonra Prof. Dr. Güner İnal'ın danışmanlığında sürdürdüğü "*Balat'da Türk Devri Yapıları*" başlıklı doktora tezini 1982 yılında tamamlamıştır. 22.03.1985'de Öğretim Görevlisi, 11.06.1987'de Yardımcı Doçent, 23.09.1988'de Doçent, 30.05.1995'de Profesör unvanı almış ve Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden lisans diplomasını alarak mezun olmuş bir öğrenci olarak bu bölümün doktor unvanını alan ilk öğrencisi, ilk asistanı ve ilk profesörü olmaktan daima kıvanç duymuştur.

1978-1980 yıllarında Genel Sanat Tarihi derslerine girerek ders vermeye Turizm Meslek Yüksek Okulu'nda başlamış, ardından Hacettepe Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nde İngilizce dersleri

vermiş, 1982 tarihinden emekli olduğu 1999 tarihine kadar lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde İslam Sanatı ve Türk Sanatı alanlarında dersler vermiştir. Seminer ve sempozyumlarda sunduğu tebliğler bildiri kitaplarında yayınlanmıştır. Kültür Bakanlığı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Üyeliği'nde bulunmuştur. Hacettepe ve Orta Doğu Teknik Üniversiteleri ile Devlet Su İşleri'nin iş birliğinde 1986 yılında gerçekleştirilen Malatya Kömürhan Kurtarma Projesi'nde, Divriği Koruma İmar Planı için Divriği-Sivas Anıtları Projesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü için Balat İlyas Bey Külliyesi Restorasyon Projesi'nde görev almış ve bilimsel danışmalık yapmıştır. Turizm ve Kültür Bakanlığı için Gaziantep Kalesi Tarihsel Araştırma, Belgeleme ve Değerlendirme Raporu'nun Ortaçağ'da Gaziantep Kalesi bölümünü hazırlamıştır. Ayrıca 1997-1998 tarihleri arasında on kişilik bir ekiple sürdürülen Hacettepe Üniversitesi ile GAP İdaresi'nin "Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rumkale'deki Taşınmaz Kültür Varlıkları" başlıklı ortak projesinin yöneticiliğini yapmıştır. Proje çalışmaları sırasında elde edilen veri ve değerlendirmeler 1999 tarihinde yayınlanan bir kitapta toplanmıştır. Yurt içi ve yurt dışında birçok bilimsel organizasyona üye olan ve danışmanlık görevlerinde bulunan Prof. Dr. Aynur Durukan, 50 lisans, 10 yüksek lisans ve 6 doktora tezi yönetmiş, emekli olduktan sonra yaşamını İstanbul'da sürdürmüştür.

Kuşkusuz Orta Çağ Türk Sanatı çerçevesinde gerçekleştirdiği çalışmalarına ana karakterini veren unsur, multidisipliner yaklaşımıdır. Araştırma konularını daima tarihi çerçevesine oturtmuş, bulgu ve değerlendirmelerini dönemin sosyo-kültürel ortamını ortaya koyacak biçimde bilim dünyasıyla paylaşmaya büyük özen göstermiştir. Az tanınan mimari eserleri konu alan çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Strüktürün mekân biçimlenişindeki rolünü irdeleyerek Selçuklu dönemi cami mekânları üzerinde yaptığı tipoloji çalışmalarında çelişiklere ve terminoloji sorunlarına dikkat çekerek dönemin cami mekânlarının genel geçer iki üç tip altında toplanamayacağını açıkça ortaya koymuş ve çok sayıda alt başlığı bulunan bir tipoloji oluşturarak yayınlamak suretiyle görüşlerini bilim dünyasıyla paylaşmıştır.

Prof. Dr. Aynur Durukan'ın, Mehlika Sultan Ünal ile birlikte hazırladığı 1993'de basılan *Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatı Bibliyografyası* ile 2007'de basılan *Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatı Bibliyografyası II (1993-2005)* isimli kitaplarında ülkemizde ve ülke dışında yapılmış sanat tarihi ve siyasi tarihi konu alan yayınlar belirli başlıklar altında listelendiği gibi, müze özel koleksiyon ve sergi katalogları, siyasi tarih, seyahatnameler ve gezi notları, kitabeler, vakfiyeler ve yazılı kaynaklar, bibliyografya, yerleşim ve yapı monografileri başlıklı bölümlerle bir dizin bölümüne yer verilmiştir. 2007 tarihinde basılan ikinci bibliyografya kitabında ayrıca ilk kitabının basım tarihinden (1993) sonra yayımlanmış eserler tanıtılmış ve diğer bazı eksiklikler tamamlanmıştır. Prof. Dr. Aynur Durukan'ın *Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatı Bibliyografyası II (1993-2005)* kitabının önsözünde yer alan: "Ülkemizde Bibliyografya türünde,

özellikle *Index Islamicus* tarzında yayınlar ne yazık ki pek yayınlanmamakta ya da yeteri kadar önemsenip okunmamaktadır. Arif Müfit Mansel ve Ayla Ödekan'ın yaptıkları yeri doldurulamamış yayınlar da yinelenmemiştir. Bu iki kitabı ve kısa süre sonra yayına sunmayı düşündüğüm *Beylikler Dönemi Bibliyografyası*'nı hazırlarken temel hareket noktam, bu tür yayınlarla Bibliyografya konusunda toplu çalışmaların yapılmasına doğru bir adım atılmasını sağlamaktır. Günümüzde, Bilgisayar ağının yaygınlaşması ve Internet'le birçok yayının sadece adına değil içeriğine de ulaşılması sanırım bu tür yayınların önemini büyük ölçüde azaltacaktır. Ancak yine de belirli bir konuyla ilgili Bibliyografya niteliğinde çalışmaların yapılmasını ülkemiz araştırmaları açısından büyük bir gereklilik olduğuna inanıyorum" biçimindeki ifade, vizyonunun ve bütüncül bakış açısının en büyük kanıtıdır. Hazırlamakta olduğunu bildirdiği *Beylikler Dönemi Bibliyografyası*'nı maalesef yayınlamamış, ancak 2014 tarihinde yayınlanan "Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit" başlıklı makalesinin kaynakça bölümünde verdiği oldukça geniş bibliyografya ile bu konudaki eksikliği kısmen gidermeye gayret etmiştir.

Selçuklu ve Beylikler dönemleri mimarisinin başlıca aktörlerinden banilerle inşaat sanatçıları, sanatçı ünlerini, kadın banilerin kimlikleriyle inşa ettirdikleri yapıların niteliklerini irdelediği araştırma ve çalışmalarda bulunarak yayınlar yapmıştır. Kitabe verileri ile özgün belgelere dayandırdığı bu çalışmalarında ayrıca, incelediği dönemin kültürel ve sosyo-ekonomik yapısına yönelik önemli tespitlerde bulunmuş ve bu tespitlerini yayınlayarak bilim dünyasıyla paylaşmıştır.

Çalışacağı mimari eserleri mutlaka yerinde görerek inceleyen, fotoğraflarını çekerek rölöve çizimlerini yaptıran Prof. Dr. Aynur Durukan, akademik hayatı boyunca organizasyonunu kendisinin yaptığı ve neredeyse tüm masraflarını yine kendisinin karşıladığı araştırma gezileri düzenlemiştir. Hocalığını sanata dönüştüren ve tüm öğrencilerinin hayatında derin izler bırakan Prof. Dr. Aynur Durukan'ın düzenlediği arazi çalışmalarında hiçbir mantıklı fikir reddedilmez, ekipçe enine boyuna tartışılır, böylelikle hem kendisi hem yapıları yerlerinde görüp incelemelerini, tasvir etmelerini, yapı hakkında önceden hazırladıkları sunumlarını yapmalarını ve rölöve çalışmalarında bulunmalarını sağladığı öğrencileri faydalanırdı. Yüksek lisans ve doktora öğrenciliğim ve tez çalışmalarım sırasında bir iki sefer dışında arazi çalışmalarının hemen hepsine katılmış, rölöve çalışmalarını bizzat yönetmiş ve çizimlerinin çoğunu gerçekleştirmiş, bazen neşeli, bazen gergin geçen bu yoğun ve zorlu çalışma ortamının en yakın tanıklarından biri olarak hocamın bana kattıklarına minnettarım.

İşine aşık bir akademisyen olarak bizlere örnek olan Prof. Dr. Aynur Durukan hocamızın organizasyonunu kendisinin yaptığı ve tek tek ilgilendiği öğrencilerinden oluşan ekibiyle yürüttüğü arazi çalışmalarını, hep eksikliği hissedilen bir *Türk Sanatları Araştırma Enstitüsü*'nün faaliyetleriymiş gibi düşünmek pek de yanlış olmayacaktır. Çok cömertti ve kurduğu bu organizasyonun neredeyse tüm

finasmanını üstlenirdi. Birden fazla yapıda çalışılacak olduğunda ekip gruplara ayrılır, grup üyelerinin bazıları yapıların belirli bölümlerinin tasvirlerini yapar, bazıları rölöve çalışmalarına katılırdı. Ekip üyelerinin dönüşümlü olarak çalışmalarına dikkat edilir, böylelikle tüm alanlarda tecrübe sahibi olmaları sağlanırdı. Rölöve çalışmalarını yöneten ve çizimleri gerçekleştiren kişi olarak benim yerim pek değişmez, değişmezdi. 10-15 gün boyunca tek bir yapıda çalışıp, şehirdeki diğer yapıları göremeden döndüğüm çok olmuştur. Erzurum'daki arazi çalışması bunlardan biriydi ve benim katıldığım ilk çalışmaydı. Hatuniye Medresesi'nin rölöve çalışmalarına başlarken rölöve çizimleri için ölçü alma işinin ne kadar süreceği sorulduğunda 3-4 gün sürer yanıtını vermiştim. Ne mümkün! Ne büyük yanılı! Zira, yaklaşık 15 gün süreyle hiç durmadan ölçü aldık ve dönüş otobüsüne zor yetiştik. Tabii, sadece plan için ölçü almıyor, yapının dik akslarından geçen en az iki kesiti ve dört cephesi için de ölçü alıyorduk. Bu işler için kullandığımız temel aletleri, değişik ölçülerdeki çelik metrelerle jalonlar oluşturuyordu. Çoğu zaman, taslak da olsa yapıya ait doğru dürüst bir çizim bulunmaz, mevcut çizimler ise çoğunlukla işe yaramaz ölçekte ve hatalı olurdu. Bir yandan ölçü alma işini koordine ettiğim, diğer yandan plan, kesit ya da cephe çizimini oluşturduğum ve aynı anda alınan ölçüleri çizmekte olduğum taslağa kaydettiğim çok olmuştur. İnsan üstü bir çaba gerektiren böylesi durumlar bana, steno gibi işleyen sadece kendimin anlayabileceği ve daha sonra sadece kendimin çizebileceği bir teknik ve yetenek kazandırdı. Hâlâ zamandan büyük tasarruf sağlayan bu icadımı güvenle kullanırım. Merkeze dönüldüğünde tüm ekip üyelerinin tamamlayacağı işleri olurdu. 1/100 ölçekli rölöve plan, kesit, cephe çizimleri ve 1/10 ölçekli, ender olarak da 1/1 ölçekli olacak detay çizimleri tamamlanacak (ki bu genelde benim işimdi. Sıkı çalışmama rağmen bazı yapıların çizimleri birkaç ayımı alırdı), elde edilen tüm veriler değerlendirilecek ve gerçekleştirilecek yayınlarla bilim dünyasıyla paylaşılacak, sonuçta bilinmeyen bilinir, tanınmayan tanınır, yanlış olan düzeltilmiş, her şey yerli yerine oturtulmuş olacaktır. Yaklaşık dokuz-on yıl boyunca arazi çalışmalarına katıldım ve aydıngere çinilediğim çok sayıdaki orijinal rölöve çizimlerinin sonuncularını 1997 tarihinde hocama teslim ettim. Bende bazı çizimlerin sadece ozalitleri kaldı. O tarihlerde henüz bilgisayar ortamında çizim yapamıyorduk. Allah'tan profesyonel bir çizim masasına ve çizim malzemelerine sahiptim. Ancak büyük idealler ve işler için zaman ve imkanlar kısıtlı, ömür kısaydı.

Tipoloji çalışmaları ile ilgili olarak bazı meslekdaşları tarafından haksız eleştirilere maruz bırakılınca oldukça üzölmüştü. O tarihte meslekte 10 yılını doldurmuş bir mimar ve sanat tarihi alanında yüksek lisans tezini yazmaya çalışan bir öğrenci olarak hocam Prof. Dr. Aynur Durukan ile sonu gelmez bilimsel ve felsefi tartışmalar yaparak cami mekânları üzerinden bir tipoloji oluşturabilmek için çok çalışmıştık. Emekliliğimi yaşamakta olduğum bugün itibariyle hocamın amacını çok daha iyi anlıyorum. Öyle ya, bir yapının oturtulduğu alanın biçimiyle planı ya da mekânı ifade edebilir mi? Dikdörtgen planlı cami ne demektir? Ne ifade eder? Dünya yüzeyindeki yapıların büyük çoğunluğu dikdörtgen bir alana

oturtulmamış mıdır? Plan nedir? Mekân nedir? Sınıflandırmalar tasvir ve terminoloji açısından büyük yanlışlıklar içermiyor mu? Hiç kuşkusuz bu sorulara başka birçok soru daha ilave edilebilir. Bu vesileyle Prof. Dr. Aynur Durukan'ın cami mekânları üzerinden oluşturduğu cami tipolojisinin yeni arayış ve çalışmaların yolunu açtığını büyük bir mutlulukla gözlemlediğimi, öğrencilik yıllarımda bu konuyu hakkıyla savunamadığım fikrinin beni zaman zaman rahatsız ettiğini belirtmek istiyorum.

Değerli bilim insanı Prof. Dr. Aynur Durukan, Selçuklu ve Beylikler dönemlerinin kültürel ortamını konu alan bir kitap üzerinde çalışmaktayken yakalandığı Covid-19 virüsüne yenilerek 18 Şubat 2022 tarihinde aramızdan ayrılarak Hak'kın rahmetine kavuştu. Hocamızı her zaman güzelliklerle ve rahmetle anacağız.

Mekânı cennet olsun.

Prof. Dr. Ayşe Aynur DURUKAN